

UOT 371.

“TƏHSİL HAQQINDA” QANUNDA İDARƏETMƏ MƏSƏLƏLƏRİ

Ülkər Malik qızı Mirzəyeva

Bakı Qızlar Universitetinin magistrantı

ORCID: 0009-0002-3163-9424

E-mail: mirzyevaulkr21@gmail.com

Açar sözlər: islahat, təhsil, qanun, inkişaf, integrasiya, dövlət.

Ключевые слова: реформа, образование, право, развитие, интеграция, состояние.

Key words: reform, education, law, development, integration, state.

Təhsil həyatımızın ən mühüm sahəsidir. Təhsil sistemi milli məqsədlər və milli mənafeələr əsasında qurulmalıdır. Məlumdur ki, yeni “Təhsil haqqında” Qanunda həm də təhsili idarəetmənin optimallaşdırılması, keyfiyyət təminatına nail olunması, təhsilin beynəlxalq integrasiyası zəminində rəqabətçilik mühitinin formalaşdırılmasından bəhs edilir.

Bu məqsədlərə xidmət edən təhsil islahatları bilavasitə Heydər Əliyevin təşəbbüsü ilə həyata keçirilməyə başladı. Beləliklə, dahi lider Heydər Əliyev hakimiyyətə qayıtdı. Ancaq o qayıdanda vəziyyət heç də ürək açan deyildi. Təhsil sistemi tənəzzülə uğramış, tədris prosesi pozulmuş və aspiranturaya, doktoranturaya qəbul demək olar dayandırılmışdı. Nəinki təhsil sistemi, eləcə də elm xeyli zərər görmüşdü. 1992-ci ildə heç bir ciddi müzakirə aparılmadan “Təhsil haqqında” Qanun qəbul edildi. İqtisadi potensialı nəzərə almadan qəbul olunan qanun bu sahədə mövcud olan problemləri aradan qaldırmağa imkan verən hüquqi sənəd deyildi. Sənəddə bir-birinə zidd olan maddələrin yer alması yeni problemləri ortaya çıxarırdı.

Heydər Əliyev demişdir: “Mən təəssüf edirəm ki, təhsil sahəsində çalışan məsul şəxslər və təhsil işçiləri Azərbaycanın təhsil sistemində vurulan bu zərbəni indiyədək təhlil etməyiblər, araşdırmayıblar və buna lazımı qiymət verməyiblər”. [1, s.25]

Azərbaycanda təhsil sahəsində islahatların səmərəli şəkildə aparılması qanunvericilik bazasının təkmilləşdirilməsi və təhsil haqqında yeni qanunun qəbul edilməsindən birbaşa asılı idi. Beləliklə, yeni qanunun tezliklə qəbul edilməsini zəruri edən bir sıra amillər mövcud idi. Cəmiyyət sürətlə inkişaf edir, təhsil sahəsində müsbət nəticələr əldə edilirdi. Belə bir şəraitdə cəmiyyətin və dövlətin mənafeyinə uyğun yeni qanun qəbul edilməli idi. Bu vaxt ərzində həm ölkəmizdə, həm də dünyada dinamik inkişaf tendensiyaları, eyni zamanda təhsil sahəsində əsaslı dəyişikliklər özünü büruzə vermişdi. Bu müddət ərzində müstəqil Azərbaycan keyfiyyətcə yeni inkişaf mərhələsinə qədəm qoymuşdur. Həmçinin Avropa və dünya təhsil sistemində integrasiya istiqamətində mühüm addımlar atılmışdı. Qeyd edilən bu proseslər təhsil qanunvericiliyində, ən əsası isə “Təhsil haqqında” yeni Qanunda öz əksini tapmalı idi. Yeni Qanun ölkədə təhsil siyasəti və strategiyasının ən əsas istiqamətlərini əks etdirməklə yanaşı, xalqımıza, Azərbaycanda təhsilin inkişafına xidmət etməli və milli təhsil sisteminin dünya təhsil sistemində integrasiyasını təmin etməli idi. Təhsil sistemində müasir inkişaf tendensiyalarının nəzərə alınmasının vacibliyini zəruri edən əsas amillərdən biri də bu idi ki, “Təhsil haqqında” Qanun yalnız bu gün üçün deyil, uzun müddət üçün qəbul edilirdi. Qəbul ediləcək yeni Qanunda bu gün və yaxın gələcəkdə həyata keçirilməsi mümkün olmayan, ancaq perspektivdə qaçılmaz olan müddəalar da nəzərə alınmalı idi.

Təhsildə gedən innovativ proseslərlə Təhsil Qanunu arasında uyğunluğun təminatı məqsədilə yeni qanunun qəbul edilməsi zərurəti yarandığından 2009-cu ildə yeni Təhsil Qanunu (Azərbaycan Respublikasının, 2009, №833-III Q), qəbul edildi. Təhsil haqqında Qanunun qəbul edilməsi ölkə təhsilinin daha da sürətli inkişafına zəmin yaratmışdır.

“Təhsil Haqqında” Qanun uzun müddətdən sonra, 2009-cu il iyun ayında Milli Məclisdə qəbul edildi. Həmin il iyun ayının 19-da Prezident İlham Əliyev tərəfindən təsdiq olundu. 2009-cu il sentyabrın 5-də isə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti “Təhsil haqqında “Azərbaycan Respublikası Qanununun tətbiq edilməsi barədə” Fərman imzaladı. Altı fəsil, 47 maddədən ibarət olan təhsil qanununda ölkəmizin təhsil sisteminə aid olan mühüm əhəmiyyətli məsələlər öz əksini tapmışdır. Təhsil haqqında qanun təhsilin pillələrinə uyğun müvafiq qanunların və normativ-hüquqi aktların qəbul edilməsində baza rolunu oynayır.

“Ümumi müddəalar” adlanan I fəsildə əsas anlayışlar, təhsil hüququna dövlət təminatı, təhsil sahəsində dövlət standartları. Tədris dili kimi məsələlər öz əksini tapmışdır. II fəsildə Azərbaycan Respublikasının təhsil sistemi şərh olunur. Burada təhsil sisteminin quruluşu, təhsildə keyfiyyət səviyyəsi, təhsilin məzmunu və təşkilinə dair ümumi tələblər, təhsilin formaları, təhsil müəssisələri, təhsilin pillələri və s. məsələlərdən bəhs edilir. III fəsil təhsilin idarə olunmasına, təhsil subyektlərinin hüquqları, vəzifələri və sosial müdafiəsinə, IV fəsil təhsil iqtisadiyyatı və təhsil müəssisələrində sahibkarlıq fəaliyyətinə, V fəsil təhsil sahəsində beynəlxalq əlaqələrə, VI fəsil keçid və yekun müddəalarına həsr olunmuşdur”. [2, s.21-22]

“Təhsil haqqında” Qanunun 30-cu maddəsində idarəetmə məsələlərindən bəhs edilir. Təhsil idarəetmənin dövlət orqanı kimi Azərbaycan Respublikasının Təhsil Nazirliyi üzərinə çox mühüm vəzifələr düşür. Təhsil sisteminin inkişafı, təlim-tərbiyə prosesinin müasir tələblər səviyyəsində qurulması idarəetmənin səmərəli təşkilindən mərkəzi və yerli orqanların sıx əməkdaşlığından çox asılıdır.

“Təhsil haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu nəzərdə tutulmuş vəzifələrin həyata keçirilməsi sahəsində müxtəlif icra hakimiyyəti orqanlarının səlahiyyətlərini müəyyən edir. Təhsil haqqında Qanunun bir çox maddələri üzrə nəzərdə tutulmuş vəzifələri Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti həyata keçirir. [3, s.90]

Dövlətə məxsus təhsil müəssisəsinə rəhbərliyi müvafiq icra hakimiyyəti orqanı tərəfindən müəyyən edilmiş dövlət təhsil müəssisəsinin rəhbəri həyata keçirir. Dövlət təhsil müəssisəsinin ali idarəetmə orqanı isə elmi və pedaqoji şuralardır. Bələdiyyə təhsil müəssisəsinə rəhbərliyi isə bələdiyyə tərəfindən təyin olunmuş bələdiyyə təhsil müəssisəsinin rəhbəri, özəl təhsil müəssisəsinə rəhbərliyi həmin təhsil müəssisəsinin təsisçilər şurası tərəfindən təyin edilmiş özəl təhsil müəssisəsinin rəhbəri həyata keçirir. Bu müddəalar müvafiq olaraq “Təhsil Haqqında” Qanunun 30.2,30.3 və 30.4-cü maddələrində öz əksini tapmışdır.

Eyni zamanda təhsil müəssisəsinin idarə olunmasının demokratikliyi və şəffaflığını təmin etmək məqsədi ilə təhsil müəssisəsində idarə və özünüidarə orqanları yaradıla bilər. Bu qurumların yaradılması qaydaları və səlahiyyətləri isə təhsil müəssisəsinin nizamnaməsi ilə müəyyən olunur. Ən əsası isə Təhsil müəssisəsinin idarə edilməsi ilə bağlı məsələlərə təhsil idarəetmə orqanları istisna olmaqla, dövlət və yerli özünüidarəetmə orqanlarının və digər təşkilatların müdaxiləsinə yol verilmir.

“Bu Qanun vətəndaşların Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasında təsbit olunmuş təhsil hüququnun təmin edilməsi sahəsində dövlət siyasətinin əsas prinsiplərini və təhsil fəaliyyətinin tənzimləməsinin ümumi şərtlərini müəyyən edir”. [5]

Bu Qanunda beşyaşlı uşaqların məktəbə hazırlığının zəruriliyi, hər təhsil pilləsinə qəbul

zamanı məzunların təhsilin əvvəlki pilləsindəki nəticələrinin nəzərə alınması, icbari ümumi orta təhsilin müddətinin 11 ildən 9 ilə endirilməsi, ixtisasartırma təhsilinin nəticələrinin daha da stiumullaşdırılması, yaş senzinin müəyyənləşdirilməsi, təhsil müəssisələrinin maliyyələşdirilməsi və digər bir çox məsələlər öz əksini tapmışdır.

Ən əsası isə yeni Qanunda ilk dəfə olaraq təhsilin keyfiyyət səviyyəsinin müəyyən edilməsi, qiymətləndirilməsinin əsas amilləri öz əksini tapdı:

— “Təhsilin keyfiyyət səviyyəsi ölkədə qəbul olunan dövlət təhsil standartları əsasında beynəlxalq və ümumavropa təhsil sisteminin prinsiplərinə uyğunlaşdırılaraq təhsil pillələri üzrə müvafiq keyfiyyət göstəriciləri sisteminə uyğun olaraq müəyyən edilir.

— Təhsil müəssisələrində kadr hazırlığının keyfiyyət səviyyəsi məzunların milli və beynəlxalq əmək bazarında rəqabət qabiliyyəti, ölkənin sosial və iqtisadi inkişafında rolu ilə müəyyən edilir.

— Təhsilin keyfiyyət səviyyəsi hər bir tarixi mərhələdə ictimai-siyasi, sosial-iqtisadi, elmi və mədəni inkişafı ilə bağlı tələblərdən irəli gəlir və akkreditasiya xidməti tərəfindən müvafiq qaydada qiymətləndirilir”. [4, s. 254-255]

“Təhsil haqqında” Qanunun qəbul edilməsi və onun icrası istiqamətində təhsil qanunvericiliyinin əsaslı şəkildə yeniləşdirilməsi, ölkədə təhsil islahatlarının səmərəli aparılmasına, ölkə təhsilinin beynəlxalq təcrübəyə uyğunlaşdırılmasına zəmin yaratmaqla gələcək inkişafının əsas hərəkətverici qüvvəsinə çevrildi.

Bu Qanunda humanistlik, demokratiklik, bərabərlik, millilik və dünyəvilik, keyfiyyətlilik, səmərəlilik, fasiləsizlik, vəhdətlik, daimilik, varislik, liberallaşma və inteqrasiya kimi dəyərlər təhsil sahəsində dövlət siyasətinin əsas prinsipləri kimi qəbul edilib. Qanunun icrasının təmin olunması məqsədilə Təhsil Nazirliyi tərəfindən 40-dək adda normativ sənəd qəbul olunmuşdur.

Nəticə:

1992-ci ilin və 2009-cu ilin Təhsil Qanunlarında dövlətin məqsəd və vəzifələrini müqayisə edərkən dövrün tələblərindən irəli gələn hüquqi bazanın daha da təkmilləşdirilməsi, möhkəmləndirilməsi müşahidə olunur. 2009-cu ildə qəbul olunmuş bu Qanunun əhəmiyyəti barədə çox geniş danışmaq olar.

İlk növbədə, qanunun əsaslandığı ən əsas prioritetləri nəzərdən keçirmək daha məqsədə uyğun olar. Prioritetlər qismində Ümummilli Lider tərəfindən əsas qoyulmuş milli təhsil strategiyasının əsas prinsipləri, eləcə də, cənab İlham Əliyev tərəfindən milli təhsilimizin daha da inkişaf etdirilməsi, yeniləşməsi, modernləşməsi və dünya təhsil sisteminə inteqrasiyası sahəsində qarşıya qoyduğu vəzifələr çıxış edir. “Təhsil haqqında” Qanunda idarəetmə məsələləri də geniş əks olunmuşdur. Bütün bunlar, 2009-cu il Qanununun təhsil sahəsində qanunvericiliyin daha da möhkəmləndirilməsi, milli təhsil sisteminin inkişaf etdirilməsi və nəhayət təhsildə idarəetmənin global tendensiyalara cavab verəcək səviyyəyə qaldırılması baxımından böyük əhəmiyyətə malik olduğunu şərtləndirir.

Problemin aktuallığı. Müasir dövrdə təhsil sistemində təhsil qanununun əsas müddəalarına əməl olunması qarşıda duran ən vacib tələblərdən biridir. Bu qanuna və onun müddəalarına əməl olunması nəticəsində təhsildə əldə edilən nailiyyətlər təhsil qanununun əhəmiyyətini artırmış və bu məsələni günümüzün aktual məsələlərindən birinə çevirmişdir.

Problemin elmi yeniliyi. Məqalədə təhsil sisteminin yeniləşməsi və modernləşməsi prosesi ardıcıl və sistemli şəkildə həyata keçirilir və bu proses gələcəkdə də davam edəcəkdir.

Problemin praktik əhəmiyyəti və tətbiqi. Təhsilin idarə edilməsində rəhbər tutulan və əsas dövlət sənədi olan “Təhsil Haqqında” Qanun təhsil müəssisələrinin fəaliyyətini tənzimləyən normativ hüquqi sənəd olaraq öyrənilməli, müxtəlif mövzuların tədrisində istinad edilməlidir.

Ədəbiyyat

1. Əliyev H. Təhsil millətin gələcəyidir. Bakı, 2002, 580 s.
2. Bayramov H. Ali məktəb pedaqogikası. Bakı, 2016, səh. 110-112
3. Bayramov H. Dövlətin təhsil siyasəti. Bakı, 2020, 320 səh. 65-68
4. Mərdanov M. (2011). Azərbaycan təhsil tarixi. (III Cild). Bakı, 671 səh. 240-242
5. “Təhsil haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu (2009).

У.М. Мирзаева

Суть закона об образовании Резюме

Образование – важнейшая сфера нашей жизни. Система образования должна строиться на основе национальных целей и национальных интересов. Несомненно, образовательные реформы, служившие этим целям, начали осуществляться непосредственно по инициативе Гейдара Алиева. Таким образом, к власти вернулся гениальный лидер Гейдар Алиев. Однако когда он вернулся, ситуация совсем не радовала. Это было почти остановлено. Не только системе образования, но и науке был нанесен значительный ущерб. В 1992 году без серьезного обсуждения был принят Закон «Об образовании». Закон, принятый без учета экономического потенциала, является правовым документом, позволяющим устранить существующие проблемы в этой сфере. Этого не было сказано. Включение в документ противоречивых статей породило новые проблемы.

U.M. Mirzayeva

The essence of the law on education Summary

Education is the most important area of our life. The education system should be built on the basis of national goals and national interests.

Undoubtedly, the educational reforms that served these goals began to be implemented directly on the initiative of Heydar Aliyev. Thus, the genius leader Heydar Aliyev returned to power. However, when he returned, the situation was not encouraging at all. It was almost stopped. Not only the education system, but also science suffered considerable damage. In 1992, the Law “On Education” was adopted without any serious discussion. The law adopted without taking into account the economic potential is a legal document that allows to eliminate the existing problems in this field. It was not said. The inclusion of conflicting articles in the document brought up new problems.

Redaksiyaya daxil olub: 14.03.2024